

СОЛУНЪ

СБОРНИКЪ СОЛУНЪ

ИЗДАНИЕ НА ВЪЗПИТАТЕЛИТЪ И ВЪЗПИТАНИЦИТЪ
ОТЪ СОЛУНСКИТЪ БЪЛГАРСКИ ГИМНАЗИИ

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА „ХУДОЖНИКЪ“
1934

Възпитателитѣ и възпитани-
цитѣ отъ българскитѣ гимназии
въ Солунъ, отъ въкове намъ тъй
свиденъ въ национално и въ про-
свѣтно отношение, поднасятъ на
читающия свѣтъ тоя скромнѣ
СБОРНИКЪ по случай петдесетъ
години отъ основаването на сж-
щитѣ учебни заведения.

Д-РЪ ГЕОРГИ СТРЪЗОВЪ

ПЪРВИ СТЪПКИ НА СОЛУНСКАТА ГИМНАЗИЯ

Първият випускъ Солунската гимназия даде презъ 1886 год.. Но, пишущиятъ тия редове бѣ постъпилъ въ нея още презъ 1880—1881 учебна година, когато гимназията не бѣше пълна и носѣше името „Солунско главно училище“. Презъ тая година бѣхме въ втори класъ и тамъ останахме да чакаме повече другари, за да преминемъ въ по-горнитѣ класове. За това, за известно време бѣхме единъ видъ ученици на „разположение“.

Въ Солунъ ни изпрати баща ни при неговия сродникъ и ученикъ Кузманъ Шапкаревъ. Баща ни, Янаки Стрѣзовъ, тогава короненъ членъ на Кюстендилския окръженъ съдъ, имаше да избира за насъ нѣколко мѣста, но, тъй като бѣ решилъ да се върне въ Македония и да се отдаде на старото си поприще — учителъ, взе ни съ себе си, съ намѣрение да ни направи също учителъ въ Македония, дето той бѣ учителствувалъ по-рано.

По онова време ставало размѣна на мисли, кжде въ Македония трѣбва да се открие гимназия, и, изглежда, че по тоя въпросъ е съществувало известно несъгласие между К. Шапкаревъ и Методий Кусевичъ, по-късния Старо-Загорски митрополитъ. По общо желание, обаче, гимназията биде открита въ Солунъ. Тогава Шапкаревъ замина за тоя градъ като учителъ въ нареченото „Главно училище“, съ цель да подготви откриването на гимназията.

И така, ние пристигнахме въ Солунъ къмъ края на 1880 год. въ домътъ на Паунчеви, при нашия братовчедъ К. Шапкаревъ, и се записахме направо като ученикъ въ втори класъ. Тогава всичко на всичко въ класоветѣ и отдѣленията имаше трима учители и 60 ученици. Занятията започнаха едвамъ къмъ Коледа на 1880 год. и се свършиха съ изпититѣ на Петровъ-денъ 1881 год.. Училището се управляваше отъ Кузманъ Шапкаревъ, ученикъ на Янаки Стрѣзовъ—моятъ покоенъ баща.

Презъ тази година заварихме двама стипендианти на „Солунското църковно настоятелство“, които живѣха въ една стая въ училището съ по 60 пари дневно и съ по една рогозка за легло. По-кривкитѣ и облѣклото бѣха тѣхни; сами се перѣха, а училищното настоятелство имъ доставяше топливо за презъ зимата, за което тѣ

бѣха предоволни. Отдѣленията на първоначалното училище и класоветѣ на гимназията бѣха събрани въ две стаи на една кжщурка до текето на „въртящитѣ се дервиши“, въ квартала дето подире се издигна гимназията,

Собствено, откриването на гимназията може да се смѣта, че ста на презъ октомврий 1881 год.. Подготвителнитѣ работи бѣха почти свършени, и за гимназията бѣха пристигнали около стотина нови ученици. Въ началото на тая година училището се управляваше отъ К. Шапкаревъ, а следъ него отъ Божилъ Райновъ, който се зае да издигне името на гимназията. Почти презъ цѣлата учебна година прииждаха ученици отъ всички краища на Македония. Къмъ края на годината, на изпититѣ, се явиха около стотина ученици. Това се дължеше и на личното въздействие, което бѣха развили презъ ваканцията старитѣ учители по провинцията: Кузманъ Шапкаревъ бѣ обиколилъ Охридско, Битолско, Прилепско; Петъръ Сарафовъ, бащата на Борисъ Сарафовъ—Сърско и Драмско, а Хр. Бучковъ — Кукушко.

Въ началото на учебната 1881—1882 год. пристигна Д. Ганчевъ, главенъ секретаръ, изпратенъ отъ Цариградъ, да постави въ редъ нѣкои служби въ новооткритата гимназия, да изпита ученицитѣ и да види кой за кой класъ е годенъ. Изпита и насъ, второкласницитѣ, и намѣри само другаря ни Изовъ и наша скромность достойни да препреминемъ въ трети класъ. Какъ? Защо? Не можехме да си обяснимъ. По-рано бѣхме следвали една година въ народното училище въ Охридъ, дето въ сжщото време бѣхме и въ частното училище на Шапкаревъ, въ което вземахме уроци по гръцки, френски и турски. Види се това бѣ достатъчно, за да постѣпимъ въ трети класъ.

Така, презъ първата година, т. е. 1880—1881 год., класното училище остана само съ два класа, а ние двамата, които можехме да преминаемъ въ трети класъ, трѣбваше да чакаме откриването му за следующата година, но, за да не ни изгубятъ една година, учителитѣ решиха, да ни намѣрятъ нѣкои служби: Изова изпратиха учителъ въ с. Негованъ, а менъ назначиха писаръ на гимназията. Въ сжщото време изпълнявахъ и длъжността помощникъ на преподавателя по смѣтане въ II класъ. Като такъвъ дочакахъ откриването на трети класъ презъ учебната 1881—1882 год., когато ние двамата „кандидати ученици“, Изовъ и азъ, бѣхме поставени въ трети класъ.

Презъ следната, 1882—1883 год. въ гимназията бѣха назначени за преподаватели: Трайко Китанчевъ, Абди Ефенди по турски и Буфети по рисуване. Презъ сжщата година се основа и девическата гимназия подъ ръководството на г-ца Царевна Миладинова, по съпругъ Алексиева, а архимандритъ Козма Пречистански, по после Дебърски владика, бѣ председателъ на Солунската българска община, и преподавателъ по Законъ Божи. Сжщата учебна година за управителъ на пансиона пристигна французина F. Bertrand отъ Сливенъ, дето е из-

пълнявалъ сжщата длъжностъ. Справедливостъта изисква да се признае, че тоя чужденецъ се въодушевяваше отъ добри намѣрения по отношение доброто гледане на пансионеритѣ и особено по тѣхно благовъзпитание. Пансионната комисия при гимназията бѣше опредѣлила да му се плаща по 25 лири за по-богатитѣ и по 7 лири за беднитѣ пансионери глобално. Той употреби благородни усилия да устрои оркестъръ отъ ученици, достави потрѣбнитѣ инструменти и подобри и униформата на пенсионеритѣ. Но, за жалость, не можѣ да остане за дълго и се принуди да напусне пансиона.

Въ началото, въ първитѣ години на гимназията, властитѣ не само не ни гонѣха, но и ни симпатизираха; самиятъ валия не обичаше гръцкитѣ интриги и клевети. Между прочемъ, това поведение имаше своитѣ по-дълбоки основания: турцитѣ знаеха, че македонскитѣ българи ще стоятъ мирни, ако имъ дадатъ културни права.

Още презъ първата година на гимназията можеше да се наблюдава, какъ прииждаха отъ всички краища на родна Македония ученици, всички будни момчета, съ пламъкъ въ очитѣ, жадни за наука и просвѣта. И сега ги виждамъ въ въображението си на групи въ тѣхнитѣ оригинални и живописни носии. Ученици идѣха отъ Костурско, Леринско, Битолско, Охридско, Дебърско, Прилепско, Скопско, Велешко, Тиквешко, Солунско, Драмско, Сѣрско и Разложко — всѣка група оригинална съ своя провинциаленъ отпечатъкъ. Особено впечатление ни правѣха костурчани и разложани: еднитѣ — съ своя старобългарски говоръ и красива носия съ развити широки ризи; другитѣ пъкъ, — сжщински планинци, едри мжже, цѣли гиганти, като джбоветѣ на тѣхнитѣ вѣковни гори, — съ своя тежъкъ и дебелъ акцентъ.

Картината, която представляваха първитѣ ученици на Солунската гимназия бѣше живописна и оригинална, и то не само по своитѣ костюми, но и по разнообразието въ говора, подготовката и образованието. Нѣкои се бѣха учили вече по гръцки и по турски, други знаеха псалтикия, трети бѣха едва свършили нѣщо като четвърто отдѣление или първи класъ. Отъ тази смѣсица трѣбваше да се създаде едно цѣло по духъ. Задачата се указа твърде лека и се изпълни въ кжсо време, защото истинската спойка сжществуваше отъ само себе си: тѣ всички бѣха деца на единъ и сжщи народъ, изпълнени съ едни и сжщи пожелания, еднакво жадни да добиятъ знания, да просвѣтятъ душитѣ си, да възвишатъ сърдцата си.

Работата вървѣше успѣшно.

Външно облѣкоха ни въ униформа още въ начало, за да се получи еднообразие. Откри се и пансионъ. Духовно амалгамата се замѣси и се затвърди въ кратко време. Благодарение на учителското тѣло, което схващаше мисията си не като платенъ занаятъ, но като народенъ апостолатъ, учителитѣ ни действително бѣха народни буди-

тели въ пълния смисълъ на думата. Такива си останаха и до последнитѣ години на нашето учение въ гимназията.

Учители по онова време ни бѣха: К. Шапкаревъ, известенъ фолклористъ и македонски деецъ — единъ отъ основателитѣ на гимназията; архимандритъ Козма Пречистански, Божилъ Райновъ, Трайко Китанчевъ, Г. Поповъ и Ф. Сплитекъ. Всички тия наши учители и възпитатели се носѣха къмъ насъ по-скоро като наши по-възрастни другари. Нѣкои отъ ученицитѣ даже бѣха по-възрастни отъ учителитѣ ни.

Нашитѣ учители отъ онова време, за тѣхна честъ и слава, бѣха по-скоро вдѣхновители и народни будители, отколкото само преподаватели. Та и безъ това ние нѣмахме учебници и учехме почти безъ помагала. Къмъ горнитѣ класове едвамъ смогнахме да се снабдимъ съ нѣкои учебници, повечето руски. Особено трудноститѣ бѣха непреодолими при изучаването на чуждитѣ езици, турски и френски. И днесъ въ библиотеката ни сж запазени пълни тетрадки съ записки отъ ученичеството ни. Думитѣ и фразитѣ по езицитѣ въ тия тетрадки сж написани по значение, по ортография, по произношение, и приповтаряни до 20—30 пжти за да се заучатъ по-лесно. Преподавателитѣ ни предаваха уроцитѣ си по бележки, повечето пжти въ приятни беседи. И при всичко това, учението бѣше за насъ една голѣма придобивка и сжщинска наслада. То ни отваряше обширни простори и необятни хоризонти. Затова ние благоговѣхме предъ учителитѣ си и ги обичахме. Тѣ знаеха да говорятъ на нашитѣ сърдца и на нашитѣ крѣпки души. Всичко вървѣше леко и гладко, отношенията ни бѣха пропити отъ искрена задушевностъ. Учителитѣ ни ни обичаха, ние ги уважавахме. Отъ всичкитѣ наши учители най-дълбоко впечатление сж ни оставили Трайко Китанчевъ и Божилъ Райновъ съ своя авторитетъ и строгостъ.

Когато Трайко Китанчевъ, „Трайчо“, както си го наричахме ние, имаше у насъ урокъ, той не дигаше почти никого. Притисналъ каталога въ ржцетѣ си, заразправяше, а ние зяпнали само; слушахме неговата приятна музикална речъ и се унасяхме до толкова, че не чувахме звънеца, когато трѣбваше да се прекрати часътъ. Желаете уроцитѣ му да не свършватъ, да нѣматъ край. Стойката му бѣше приятна, а гласътъ му сладъкъ и увлѣкателенъ. Дълго време следъ това имавме случай да чуемъ прочути професори въ университети и голѣми оратори, но Китанчевъ остана най-запечатаниятъ въ паметта ни. Преподавателътъ ни по математика Ф. Сплитекъ остави впечатление на любезенъ преподавателъ, способенъ да предаде леко и достъпно урокътъ си и като свършенъ джентлеменъ.

Но, да се повърнемъ къмъ гимназията. Казахме, че презъ 1881—1882 год. се откри трети класъ и ние съ Изова постъпихме направо въ него. Нашето самочувствие и съзнанието, че ставаме добри ученици, се

повдигнаха високо. Значението на пансиона въ възпитателно и образователно отношение бѣ сжщо грамадно. Възпитанието, получавано въ пансиона, можеше да промѣни историята на цѣлата гимназия. Но нѣкои наши български слабости не дадоха тази възможност на първия възпитател-французинъ. Ала въпрѣки всичко, учебната 1882—1883 год. бѣ година на буенъ растежъ и действителенъ напредъкъ.

Презъ 1883—1884 год. гимназията се снабди съ богатъ физически кабинетъ, химическа лаборатория, модели по антропология, каквито нѣмаше въ нито една отъ по-старитѣ турски или гръцки гимназии, по-късно и съ метеорологически уреди. Репутацията на гимназията порастна, числото на ученицитѣ се увеличи надъ 300 души. Народни учители, търговци и други българи отъ провинцията, които идваха въ Солунъ по работитѣ си, не си отиваха назадъ по домоветѣ си, безъ да не направятъ едно посещение на гимназията и да видятъ съ очитѣ си тия усъвършенствувания, за които имъ се е разправяло. На драго сърдце предъ тѣхъ се правѣха разни опити по физика или химия.

Презъ учебната 1884—1885 год. деньтъ 11 май се ознаменува съ тържественото отпразднуване на 1000-годишнината отъ смъртта на патрона на гимназията св. Методий. Това бѣше внушителна манифестация по улицитѣ на македонската столица, многохилядна процесия, въ която взеха участие всичкитѣ ученици и учителското тѣло съ цѣлия народъ. Това никакъ не се понрави на гръци и турци; последваха постъпки отъ официалнитѣ мѣста, за да се намѣри нѣщо, което да компрометира българитѣ. Бѣха надошли да взематъ участие въ това тържество, съ своитѣ красиви мѣстни носии, представители отъ всичкитѣ български общини на цѣлата страна; това озадачи неприятелитѣ ни. Насъ, ученицитѣ, облѣкоха съ красиви униформи специално за случая. Въобще тържеството излѣзе импозантно. Презъ нощта на празника имаме бенгалски огньове и илюминации и едно пламенно слово на банкета отъ Григоръ Пърличевъ.

Така достигнахме до последния VII кл. презъ 1885—1886 год.. Гимназията стана пълна, като числото на ученицитѣ порастна. Пророчеството на прочутия Митхадъ паша, валия на Солунския вилайетъ, въ 1874 год., че малкото основно училище ще надмине всички други, се сбждна. Нашата гимназия стигна гръцката и турската и ги надмина. Въ шестъ години тя бѣ достигнала до своя разцвѣтъ. Отъ старитѣ ученици бѣхме оцѣлѣли Изовъ и ние. Тая година бѣше много важна за насъ, защото ни предстоеше да прекараме общи изпити по цѣлия гимназиаленъ курсъ на всички класове, тѣй наречениятъ матуритетенъ изпитъ. Самата дума матура, една чуждица, бѣ странна за насъ, и ни всѣваше ужасъ. Какъ ще прескочимъ зиналата предъ насъ пропасть? Ставахме заранъ преди изгрѣвъ слънце, два часа следъ полунощъ, разбира се съ разрешение на учителитѣ, да готвимъ из-

пититѣ си. Обикаляхме цѣли дни изъ околността на солунскитѣ бахчи и къмъ малкия Кара-бурунъ, да учимъ двама по двама предметѣ си. Това още отъ м. априлъ, а следъ великденската ваканция, презъ м. май, разреши ни се да не следваме уроцитѣ си въ класъ, а цѣлия денъ да се готвимъ за предстоящитѣ изпити. Това бѣ цѣлъ месецъ на ужасъ и трепетъ. Отъ занятия бѣхме отслабнали като скелети. Най-подиръ, фаталната дата дойде. Оказа се, че дявола не билъ тъй черенъ, както ни се показваше отдалечъ. Дойде и замина, сравнително леко, благодарение съдействието на нашитѣ преподаватели.

Така достигнахме 23 юлий 1886 год.—акта на гимназията, когато щѣха да ни се раздадатъ тържествено дипломитѣ. По традиция тоя денъ бѣше празниченъ, но тая година празнуването бѣше особено блѣсково, понеже имаше да се дадатъ за пръвъ пжтъ дипломитѣ на 11 души свършили гимназията. Разбира се, почна се съ молебень и дългоденствие за султана. Присѣтствуваха представители на властитѣ начело съ валията, консулитѣ, духовенството, директоритѣ на чуждитѣ училища, бѣлгарскитѣ общинари и мнозина отъ народа. Държаха се речи, а на свършилитѣ бѣха опредѣлени по известни роли: единъ трѣбваше да издекламира нѣщо на турски или френски; другъ да реши една задача — изготвена, то се знай, по-рано. Така ученикътъ Бано Кушевъ трѣбваше да реши следната задача по алгебра: Ако въ деньтъ на раждането на пророка Мохамедъ бѣ дадена една пара въ нѣкоя банка, съ сложна лихва 10%, като се капитализира тя всѣки денъ непрекъснато, каква сума ще се получи до деньтъ на самия актъ? Задачата бѣ решена бързо и даваше сума въ турски лири отъ астрономическа величина. Тази скоростъ въ решаването и тоя резултатъ накара публиката, особено официалнитѣ ефендета, да останатъ въ чудо и да се хванатъ за брадитѣ, като нѣколко „аферимъ“ се чуха въ залата. Другъ абитуриентъ направи опити съ физически апарати и произведе електричество, за голѣмо очудване на присѣтстващитѣ. Трети, съ помощта на реторти и епруветки, доби свѣтленъ газъ. Ние трѣбваше, по програмата, да издекламираме едно отдавна репетирано стихотворение на френски. Изобщо, всички се отличихме и сполучливо издържахме изпита, понеже бѣхме се готвили цѣли 3 месеци. Следъ свършека на тия церемонии, самиятъ валия Галибъ паша вржчи на свършившитѣ дипломитѣ, като на всѣкиго отправяше по една ласкава дума.

Като се връщаме 50 години назадъ къмъ онова блаженно време, съ възхищение се питаме, кое е онуй що ни кара сега да го виждаме само въ розови краски? Не е ли това времето на младенческитѣ години, които всѣки човѣкъ си ги представлява накичени съ всички прелести, що липсватъ на старостта? Може да е напълно или отчасти така, но ние сме убедени, че трѣбва да е имало и още нѣщо, което днешнитѣ младежи не преживѣватъ. А това бѣ духътъ на

времето и епохата, вѣрата, несломимата вѣра у насъ, възпитаницитѣ на солунската гимназия, и надеждата на цѣлия български народъ въ Македонската земя, че свободата ще дойде, тя трѣбва да дойде единъ близъкъ день. Съ една дума казано, атмосферата, въ която растнахме и се движихме тогава, пламъкътъ който сгрѣваше цѣлото наше съществуване и това на възпитателитѣ ни бѣ идеята за родината.

Да. Тогазъ ние живѣехме съ тоя постояненъ блѣнъ. Денемъ и нощемъ, въ класътъ или вѣнъ отъ занятията, на сънъ и на яве, очаквахме свободата на Македонската земя. Въ това очакване се носѣхме въ царството на единъ лжецаренъ свѣтъ. Просто казано, нашитѣ девствени още души и сърдца ни носѣха на крилетѣ си въ сжщинско опиянение и пълно щастие. Предъ насъ се откриваше свѣтлия храмъ на свободата. Гърдитѣ ни се изпълваха съ страстна любовъ къмъ родната земя, къмъ народъ, къмъ минала слава и бждеще, къмъ всичко родно — една райска градина съ всички омайни прелести.

Солунската мъжка гимназия преживѣ само 33 години — наистина твърде кратъкъ периодъ. Той бѣ достатъченъ, обаче, да разлчи по цѣла Македония едно културно дѣло, което живѣеше и продължава да живѣе въ душата на всѣки ученикъ и въ гърдитѣ на всѣки единъ отъ нашитѣ съотечественици-страдалци, въ великата душа на цѣла Македония.

Уви! Всичко това, гимназията и другитѣ учебни заведения въ родния градъ на славнитѣ равноапостоли, биде унищожено презъ фаталната 1913 год. съ съдействието на „братята“ славяни сърби и подъ ударитѣ на тѣхнитѣ съюзници, гърцитѣ. Съюзницитѣ повѣрваха, че като поругаятъ, заграбятъ и разрушатъ зданията и като запалятъ архивитѣ и библиотекитѣ, ще сж унищожили духътъ на македонския българинъ. Но тѣ горко се мамятъ. Македонскитѣ българи, твърди като гранитнитѣ скали на своитѣ планини, вѣрватъ, че Правдата, която е вѣчна и не се потъпква, единъ день ще възтържествува.

Тѣ вѣрватъ, че пакъ първитѣ лжи на освобождението ще изгрѣятъ за Македонската земя отъ къмъ Солунъ!